

Hüseyin Çelik, *Kur'an'a İşârî Yaklaşımlar*,
ed. Mehmet Deri, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2021, 151 s.

Çağdaş dönemde akıl, pozitivist, rasyonalist, natüralist vb. birtakım akımların tesiriyle neredeyse her konuda akıl, mutlak otorite kabul edilmiş ve tabir yerindeyse putlaştırılmıştır. Söz konusu fikri cereyanların gittikçe güçlendiği bu dönemde bilginin ayrıca keşf, ilham, basîret, feraset, mârifet ve yakîn gibi manevi yollarla da elde edilebileceğine dikkat çekmek gerekmektedir. Bu noktada tefsir ekolleri arasında işârî tefsir yönteminin bilgi temininde akla ilaveten yukarıda sözü edilen manevi yollara da müracaat ederek onları önemli bir referans kabul etmesi dikkat çekicidir. İşârî tefsir ekolünün bu yöntemi lehte ve aleyhte birçok görüşe sahne olmuştur. Son dönemlerde işârî tefsir ekolü hakkında bazı çalışmalara imza atıldığı gözlemlenirse de bunların sınırlı sayıda olduğu, dolayısıyla bu sahanın, alanında yetkin araştırmacıları beklediği belirtilmelidir.

Hüseyin Çelik'in kaleminden çıkan "*Kur'an'a İşârî Yaklaşımlar*" isimli eser, işârî tefsir ekolü alanında yakın dönemde yazılan çalışmalardan biridir. Çelik, eserinde işârî tefsirle ilgili tartışmaları derleyip değerlendirmiş ve nihayetinde bir neticeye ulaşmıştır. Eserin okuyucu karşısına "*Kur'an'a İşârî Yaklaşımlar*" şeklinde kapsamlı bir isimle çıkması, ilk izlenimde çok iddialı gibi gözükse de eserin konusuyla ilgili neredeyse bütün meseleleri özetle de olsa ortaya koyduğu görülmektedir.

Hem ilmî hem de edebî bir dilin hakim olduğu kitap, önsöz, giriş, birbiriyle irtibatlı dört bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Eserin önsözünde, Allah Teâlâ'nın peygamberlerle insanlığa yol gösterdiği, Hz. Muhammed'in son peygamber olmasının Kur'an ve sünnetin doğru anlaşılmasını daha bir önemli kıldığı, sorunların çokluğu ve değişkenliğine rağmen nassın sınırlı olmasının böyle bir gerekliliği ortaya çıkardığı belirtilmiştir. Hz. Peygamber'den sonraki siyasî akımların farklı dini düşünceleri oluşturduğu, bu dini akımların her birinin görüşünü temellendirmek için özellikle Kur'an'dan referans bulma çabasına girdiği, neticede birtakım mezhebî tefsirlerin ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Bununla birlikte işârî tefsirin siyasî söylemlerden uzak durduğu, Kur'an'ı doğru anlama ve yaşama noktasında tarafsız ve ilmî bir yöntem ortaya koyabildiği iddia edilmiştir. Ayrıca işârî tefsirin "Bildiklerinizle amel ederseniz Allah size bilmediklerinizi de öğretir." ilkesine dayanarak diğer tefsir ekollerinde bulunmayan farklı bir bilgi edinme yöntemini de kullandığına dikkat çekilmiştir (s. 7-9).

Yazar, giriş kısmında tefsir ilminin gelişim aşamalarıyla birlikte ortaya çıkan tefsir ekollerinden bahsederek sözü işârî tefsir yöntemine getirmiştir. Bu kısımda işârî tefsirin temellerinden, oluşum sürecinden, ilk örneklerinden ve isimlendirilmesinden kısaca bahsedilmiştir. İşârî tefsir ekolünün diğerlerinde olmayan salih amelle inkişaf eden ve ledünnî ilimlerden kabul edilen keşf ve ilhamı da önemli bir bilgi kaynağı olarak kullandığının altı çizilmiştir. İşârî tefsir hakkında lehte ve aleyhte birçok iddianın bulunması hasebiyle konuyla ilgili bir kafa karışıklığının yaşandığına, bu nedenle de meselenin tüm boyutlarıyla incelenmesi gerektiğine işaret etmiş, kitabın yazılma amacının bir ihtiyaçtan kaynaklandığını belirtmiştir. Böylece girişte konunun problemini saptayarak ileride tartışacağı konulara göndermede bulunmuştur. Yazar bu kısımda son olarak okuyucuya konuyla ilgili lehte ve aleyhte serdedilen görüşler arasında objektif bir değerlendirmede bulunacağını vadedmiştir (s. 11-15). Bu noktada müellifin bu vaadini ne derece gerçekleştirebildiği üzerinde durmak faydalı olacaktır. Öncelikle belirtmek gerekir ki mutlak bir objektiflikten bahsetmek realiteye uygun değildir. Nitekim yazarın işârî tefsire olumlu bir yaklaşım sergilediği, yer yer bu yöntemi savunması dikkat çekmektedir (s. 77, 127). Bununla birlikte yazarın ekole olan meyli lehte ve aleyhteki görüşler arasında tarafsızca hakemlik yapmasına, iki tarafın delillerinden de bazılarının daha ikna edici (s. 55-56) ya da bazılarının zayıf olduğu (s. 107) tespitinde bulunmasına mani olmamaktadır. Dolayısıyla müellifin en başta bağlı kalacağını belirttiği objektiflik ilkesinden ödün vermediği söylenebilir.

Eserin "İşârî Tefsir Hakkında Genel Bilgiler" başlıklı ilk bölümünde sırasıyla işârî tefsirin kavramsal analiz ve tanımı, farklı isimlendirmeleri, tarihesi, özellikleri ve ortaya çıkma sebepleri incelenmiştir. Müellif

bu kısımda araştırmanın kuramsal çerçevesini çizmeye çalışmış, konuya dair kavram ve isimlendirmeleri belirginleştirme gayretine girmiştir. “İşârî Tefsire İlişkin Farklı İsimlendirmeler” alt başlığı kapsamında işârî tefsirin işârî yorumla, tasavvufî ve nazarî tefsirle ilişkisi ile farklarını irdelemiştir. Fakat ‘işârî tefsirin olumlu etkileri’ ve ‘işârî tefsirin olumsuz yönleri’ konularına ‘işârî tefsire ilişkin farklı isimlendirmeler’ başlığı altında yer verilmesi başlık içerik uyumsuzluğunu akla getirmektedir. Bu iki konunun ‘işârî tefsirin özellikleri’ başlığı altında incelenmesi kanaatimizce daha uygun olurdu. Birinci bölümde, sırasıyla ‘işârî tefsirin özellikleri’ ve ‘işârî tefsirin doğma sebepleri’ konuları ele alınmıştır. Kanaatimizce bu iki konunun sırasının değişmesi kurgusal olarak daha isabetli olurdu.

İkinci bölümün ana başlığı “Kur’an’ın İşârî Yorumu” şeklindedir. Bunu sırasıyla ‘işârî tefsiri reddedenler’, ‘işârî tefsiri kabul edenler’, ‘işârî tefsirin dayanakları’, ‘işârî tefsirde metod’ ve ‘işârî tefsirin kaynakları’ alt başlıkları izlemektedir. Bu sıralamada son iki başlığın yerlerinin değişmesinin konu kompozisi açısından daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Zira söz konusu disiplinin kaynaklarının tespiti, metodunun tespitini de etkileyebilecek bir husustur. Müellifin bu bölümde incelediği önemli bir husus ‘işârî tefsirin dayanakları’ konusudur. Müellifin özelde ‘işârî tefsirin dayanakları’ konusunda, genelde tüm eserde mevzuları Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şerifler ile temellendirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken birçok ayet arasında konuyla doğrudan ilgili olanları kullanması, aynı şekilde çok sayıda hadis arasında sahih olanları tercih etmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca bu bölümdeki tartışmalar ikna edici bir şekilde ele alınmış ve okuyucuya doyurucu bilgiler sunmuştur. Eser bu yönleriyle de övgüyü hakketmektedir.

“İşârî Tefsir-Bâtınlık İlişkisi” başlığını taşıyan üçüncü bölümde ise Bâtınlık’in ne olduğu, kökenlerinin nereye dayandığı üzerinde durulmuştur. ‘İşârî yorum-bâtınî mana farkı’ ve ‘zâhir-bâtın ilişkisi’ başlıkları üçüncü bölümün en dikkat çeken tartışma konularıdır. Yazar, tamamen farklı olmasına rağmen işârî tefsirin bâtinî düşünceye benzetilerek tenkit edilmesinin büyük bir yanlışlık olduğunu dile getirmiştir. Müellif, eserin bu bölümünde çoğu kişi tarafından aynı kefeye konan işârî tefsirle bâtinî tefsirin yöntem ve mahiyet olarak birbirinden oldukça farklı olduklarını on yedi maddede ortaya koymuştur.

“İşârî Tefsir Örnekleri” başlıklı dördüncü ve son bölümde yazar, önceki bölümlerde ağırlıklı olarak teorik yönleriyle incelediği konuları pratik örneklerle somutlaştırma yoluna gitmiştir. Çelik, sadece konuyla ilgili tefsir literatüründen örnekler vermekle kalmamış, bu alandaki melekelerini kullanarak kendisi de bazı ayetleri işârî tefsir yöntemiyle yorumlamıştır (s. 131-132). Bu bölümün daha önceki üç bölümün bir nevi atölye çalışması mahiyetinde olduğu, konuların okuyucu tarafından daha açık bir şekilde anlaşılmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Çalışma, sonuç ve kaynakça kısımlarıyla tamamlanmıştır. Yazarın konuyla ilgili klasik veya çağdaş olsun, geniş bir kaynak yelpazesine ulaşmada gösterdiği başarının hakkını teslim etmek gerekir. Bununla birlikte Hakîm et-Tirmizî (öl. 320/932), Şehâbeddin Sühreverdî (öl. 632/1234), İbü’l-Arabî (öl. 638/1240), Ebû Hâmid el-Gazzâlî (öl. 505/1111), Mahmud el-Âlûsî (öl. 1270/1853) gibi alanın önde gelen simalarının; yine Muhammed Hüseyin ez-Zehebî (öl. 1977), Muhammed Âbid el-Câbiri (öl. 2010) gibi bazı çağdaş müelliflerin görüşlerinin ikincil kaynaklar üzerinden nakledilmiş olması (s. 29, 37, 98, 78, 100, 105, 123, 124) kanaatimizce eserin zayıf noktasıdır. Müellif, eserde yer yer bazı bilgileri aktarmada tekrara düşmüştür (s. 82/104-105, 40/119). Muhtemelen bu gibi durumlar müellifin bazı konuların altını çizme arzusundan veya bağlamın aynı noktalara değinmeyi gerekli kılmasından kaynaklanmıştır. Kitapta yazım ve dil yanlışlarının yok denecek kadar az olması eserin iyi bir editoryal süreçten geçtiğine işaret etmektedir.

Çalışma boyunca yazarın temkinli bir üslup kullandığı (s. 108) gözlerden kaçmamaktadır. Ayrıca eserdeki üslubun baştan sona kadar okuyucuyu yormayan bir sadelik ve akıcılıkla devam ettiği belirtilmelidir. Eserin konusu özünde kompleks ve girift olmasına rağmen müellifin konuları ve uzanımalarını akademik yöntemden ödün vermeden akıcı, anlaşılır ve kısa cümlelerle kompozite ettiği, ağır ve anlaşılmaz ifadelerden uzak durduğu belirtilmeli, bu konuda bir başarı yakaladığı söylenmelidir. Yazarın bazen anlaşılması güç

yerlerde durumu bazı teşbihlerle somutlaştırması (s. 12, 25), manasının kapalı kaldığını dūřündüğü ifadeleri dipnot veya parantez içi açıklamalarla izah etmesi (s. 115, 122) ayrıca akılda daha kalıcı olması için konuyu maddeler halinde sıralaması (s. 32-34, 116-199) dikkat çekicidir. Yazarın eser boyunca yoğun bir akademik dilden özellikle uzak durmaya çalıştığı gözlenmektedir. Müellifin, eserinde sürdürmeye çalıştığı bu üslup, çoğu zaman belirli bir kitlenin ilgisiyle sınırlı kalan akademik çalışmaların aksine kitabın çok daha geniş bir okuyucu profiline hitap edebilmesine imkân sağlamaktadır. Bu açıdan eserin sadece tefsir disiplinine ilgi duyan sınırlı bir kitleye hitap ettiği ön kabulü yanılıcı olacaktır. Zira çalışma, tefsir disipliniyle ilgilenen araştırmacılara hitap etmekle birlikte, konunun geniş bir perspektifte işlenmiş olması İslamî ilimlere ilgi duyan tüm okuyucuların dikkatini çekmektedir.

İşârî tefsirin mahiyet ve metodunu geniş bir bakış açısıyla ele alan bu kitap akademik camiaya değerli katkılar sunmuş, ülkemizde henüz sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı bu alana zenginlik katmıştır. Eser, konuyu merak edenlere alanla ilgili hem hazır malzemeler sunmakta hem de okuyucunun ufkunu açacak ilmî mülahazalar barındırmaktadır.

Arş. Gör. Dr. Mustafa Yıldız
Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Tefsir Anabilim Dalı